

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1970.2.06>

V. TARMISTO

TOOTMISHARULISE JA TERRITORIAALSE ASPEKTI ÜHTSUSEST RAHVAMAJANDUSE ARENDAMISEL NING JUHTIMISEL

Üle nelja aasta on möödunud sellest, kui NLKP Keskkomitee 1965. aasta septembripleeniumil võeti vastu otsus teostada majandusreform, mille põhieesmärgiks on sotsialistliku majandussüsteemi eeliseid senisest veelgi paremini ära kasutades tõsta ühiskondliku tootmise efektiivsust.

Nende ülesannete täitmiseks peetakse vajalikuks üle minna rahvamajanduse juhtimisele tootmisharuprintsiibi järgi, täiustada tsentraliseeritud planeerimist, maksimaalselt seostada tsentraliseeritud planeerimist ja juhtimist ettevõtete majandusliku iseseisvuse ning liiduvabariikide õiguste suurendamisega ja järjekindlalt juurutada isemajandamise printsiipi kõigis rahvamajandusharudes.

Seega hõlmab majandusreform väga laialdast probleemide ringi ning puudutab rohkem või vähem, otseselt või kaudselt kõiki rahvamajandusharusid.

Üleminek rahvamajanduse juhtimisele tootmisharuprintsiibil osutus vajalikuks see-pärast, et majanduse juhtimine rahvamajandusnõukogude kaudu territoriaalse printsiibi järgi, mis oma olemasolemise võlgnes mõnele omaaegsete juhtivate töötajate subjektiivsetele arusaamadele, ei õigustanud end. Ta ei vastanud, nagu näitas praktika, Nõukogude Liidu industriaalse arenemise objektiivsetele tendentsidele ja vajadustele, mis nõudsid tootmisharude ning nende spetsiifiliste iseärasuste palju täpsemat arvestamist.

«Tänapäeva tingimustes», kõneles N. Kossõgin, «kus tootmistehnilised probleemid muutuvad väga keeruliseks, saab tööstust efektiivselt juhtida üksnes iga tööstusharu iseärasusi ja ülesandeid täielikult arvestades. Tootmise spetsialiseerimine on tehnilise progressi, tootmise arendamise ja täiustamise tähtis lüli. Seepärast on majanduse juhtimise lahutamatuks printsiibiks juhtimine tööstusharude viisi.... Kuid tootmisharude järgi juhtimise printsiip tuleb ühendada territoriaalse printsiibiga (minu sõnenduses — V. T.), ta peab olema kooskõlas rahvamajanduse kui terviku ning meie maa vabariikide ja piirkondade majanduse kompleksse arendamise (minu sõnenduses — V. T.) tootmisharudevaheliste ülesannetega, vabariikide majandus-alaste õiguste laiendamisega.»¹

See, et liiduvabariigid annavad osa rahvamajanduse juhtimise ja planeerimise funktsioone üle üleliidulistele keskorganitele, vastab täielikult demokraatliku tsentralismi põhimõttele ning on seda enam õigustatud, et nõukogude võimu ajal on Nõukogude Liidu majanduses vastavalt looduslikele tingimustele ja ressursidele, ajalooliselt kujunenud majanduse struktuurile ning tootmise spetsialiseerimisele suuresti süvenenud territoriaalne tööjaotus. Revolutsioonieelsel Venemaal oli territoriaalne tööjaotus majanduslikku are-

¹ A. N. Kossõgin, Tööstuse juhtimise parandamisest, planeerimise täiustamisest ja tööstusliku tootmise majandusliku stimuleerimise intensiivistamisest. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus. Vastu võetud 29. septembril 1965. Tallinn, 1965, lk. 15.

nemist takistanud, uus, sotsialistlik tööjaotus ja sellest tulenev tootmise spetsialiseerimine aga soodustavad vabariikide majanduse tõusu. Tänu liiduvabariikide ühendatud jõupingutustele on tunduvalt ühtlustunud nende majanduslik arengutase. See kõik võimaldab ratsionaalselt reguleerida majandust kogu riigi ulatuses.

Üleminek rahvamajanduse juhtimisele tootmisharuprintsiibil ja viimase ühendamine territoriaalse printsiibiga vastab Lenini poolt väljatöötatud ja sotsialistliku ülesehitustöö praktikas äraproovitud rahvamajanduse juhtimise teooria põhiseisukohtadele. Teiste sõnadega, see on leninliku rahvamajanduse juhtimise teooria edasiarendamine ja rakendamine vastavalt kaasaja majanduse arenemistingimustele ning -spetsiifikale.

Tootmisharuprintsiibi ja territoriaalse printsiibi ühendamist ning NSV Liidu vabariikide ja piirkondade majanduse kompleksset arendamist tuleb majanduse tänapäeva arenemistingimustes teostada kvalitatiivselt hoopis kõrgemal tasemel kui varem. Majanduse kiire arenemise tõttu on Nõukogude Liidus tohutult kasvanud tootmisharude võimsus nii põhifondide suuruse, kogutoodangu mahu kui ka töötajate arvu poolest. Seetõttu võivad igasugused muutused tootmisharu arenemises ja sisemises struktuuris, järelikult ka paiknemises, kutsuda esile erakordselt suuri muutusi mitte ainult mingi võrdlemisi piiratud paikkonna, vaid isegi selliste territoriaalsete majandusüksuste nagu liiduvabariikide, oblastite ja majandusrajoonide rahvamajanduse struktuuris ja arengutasemes ning elanikkonna materiaalses heaolus. Kuna tänapäeva tehnika taseme tõttu on kiiresti kasvanud tööstusettevõtete keskmine suurus, võib juba üheainsagi suureettevõtte rajamine muuta põhilikult ühe või teise paikkonna majandust ja sotsiaal-majanduslikke tingimusi.

Käesoleva artikli ülesandeks on analüüsida majandusreformi teostamiseks ettenähtud abinõudest vaid ühte — tootmisharulise ja territoriaalse aspekti ühtsust rahvamajanduse arendamisel ning juhtimisel ja sellest tulenevaid NSV Liidu vabariikide ning majandusrajoonide kompleksse arendamise probleeme. Nelja-aastased kogemused majandusreformi ellurakendamisel võimaldavad teha mõningaid järeldusi sellest, kuidas praktikas on arvestatud majandusreformi neid nõudeid. Ühtlasi võimaldavad nad teha mõningaid ettepanekuid tootmisharulise ja territoriaalse juhtimise printsiibi paremaks ühendamiseks ning vabariikide ja majandusrajoonide kompleksse arendamise instrumentaariumi täiendamiseks.

Nende probleemide käsitlemisel tuginetakse Nõukogude riigi rajaja V. I. Lenini teoreetilistele seisukohtadele ja praktilistele näpunäidetele rahvamajanduse juhtimise kohta.

V. I. Lenin rahvamajanduse juhtimisest

Lenini eriline tähelepanu, mida ta pööras majanduse ja selle juhtimise teoreetilistele ja praktilistele probleemidele, tuleneb tema kontseptsioonist, et pärast poliitilise võimu haaramist töölisklassi poolt saab majandus sotsialismi ja kommunismi eest peetava võitluse peareeniks.

Oma artikli «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» esialgses variandis kirjutab Lenin: «Riigijuhtimise ülesandel, mis nüüd on kerkinud nõukogude võimu ette, on veel see iseärasus, et jutt on praegu ja tõenäoliselt esmakordselt tsiviliseeritud rahvaste uusimas ajaloos sellisest juhtimisest, mille puhul omandab peamise tähtsuse mitte poliitika, vaid majandus.»²

Oigesti väljatöötatud ja teaduslikult põhjendatud majanduspoliitikat, mis tagab kogu maa majanduse kindla ja operatiivse juhtimise, pidas Lenin sotsialistliku riigi jaoks kõige tähtsamaks kõigil tema arenemisetappidel. Riigi juhtimine oli Lenini arvates eelkõige majandusliku iseloomuga tegevus ning tähendas riigi tootlike jõudude taastamist, aruandluse korrastamist, kontrolli tootmise ning produktide jaotamise üle, samuti ühiskondliku tööviljakuse tõstmist.

Oma tuntud artiklis «Teaduslik-tehniliste tööde visand» püstitas Lenin laialdase programmi Nõukogudemaa tootlike jõudude arendamiseks ja ratsionaalseks paigutamiseks. Ta teeb ettepaneku mitmete spetsialistidest koosnevate komisjonide moodustami-

² Полн. собр. соч., т. 36, lk. 130.

seks, et võimalikult kiiresti koostada Venemaa tööstuse reorganiseerimise ja majanduse arendamise plaan.³

Nõukogude Venemaa rahvamajanduse planeerimise ja juhtimise silmapaistvaks näiteks sai GOELRO plaan, mis määras teatavasti kindlaks kõigi tööstusharude ülesanded, tootmisvahendite tootmise eelisarengu ja kogu tööstuse kasvu, mis 10—15 aastaga pidi sõjaeelsega võrreldes moodustama 180—200 protsenti. Nähti ette 30 elektrijaama ehitamine.

Nähes GOELRO plaanis majandusliku ülesehitustöö aktuaalset programmi, märkis Lenin, et see programm «on meile vajalik kui esialgne visand, mis kerkib kogu Venemaa ette kui suur majandusplaan, mis on ette nähtud vähemalt kümneks aastaks ja mis näitab, kuidas tuleb Venemaa üle viia tõelisele majanduslikule baasile, mis on vajalik kommunistlikuks».⁴

Sotsialistliku majanduse juhtimise teooria loomisel lähtus Lenin eelkõige sotsialistliku ühiskonna majandusliku arenemise objektiivsetest seaduspärasustest. Üheks niisuguseks on rahvamajanduse plaanipärase (proportsionaalse) arenemise seadus, mis ei nõua mitte ajutist, vaid pidevat proportsionaalsust sotsialistlike tootmisharude vahel ja teatud materiaalsete reservide loomist, ilma milleta on võimatu säilitada rahvamajanduse proportsionaalset arenemist ning õigeaegselt kõrvaldada neid osalisi disproportsioone, mis mõnikord tekivad üksikute majandusaladel objektiivsetel ja subjektiivsetel põhjustel. Sellepärast tulebki, nagu märkis V. I. Lenin, «mõista plaanipärasust rahvamajanduse arengus kui teadlikult ja pidevalt säilitatavat proportsionaalsust».⁵

Ühtne sotsialistlik planeerimine, millele perspektiivse planeerimise osas pani aluse GOELRO plaan, esitas harmoonilisuse (optimaalse proportsionaalsuse) nõude kõigi rahvamajanduse elementide ja dünaamika suhtes. See nõuab, nagu seda hästi on formuleerinud A. Probst, esiteks optimaalset arenemistempot, mis tagaks katkematu, kriiside- ja disproportsioonidevaba laiendatud taastootmise, s. o. isesuguse proportsionaalsuse a ja s, teiseks — ühiskondliku tootmise harmoonilise struktuuri, s. o. laiendatud taastootmise puhul tootmise eri harude ja elementide vahelised optimaalsed suhted, ja kolmandaks — ühiskondliku tootmise proportsionaalsuse ruumis, s. o. kogu ühiskondliku tootmise harmoonilise jagunemise kogu riigi territooriumil, samuti tootmise proportsionaalse paiknemise igas majandusrajoonis eraldi. Maksimaalset majanduslikku efekti on võimalik saavutada, kui rahvamajanduses taotletakse proportsionaalsust, silmas pidades optimaalsust kõigist kolmest eespool märgitud aspektist.⁶

Leninlikule rahvamajanduse juhtimise teooriale ongi iseloomulik rahvamajanduse võimalikult proportsionaalse arendamise nõue, kusjuures paralleelselt eri tootmisharude arendamise probleemidega pidas Lenin väga tähtsaks ka territoriaalsest tööjaotusest põhjustatud majanduse juhtimise probleeme. Oma põhjalikus uurimuses «Kapitalismi arenemine Venemaal» kirjutab ta: «Tööjaotusega üldse seisab otseses seoses, nagu juba tähendatud, territoriaalne tööjaotus, üksikute piirkondade spetsialiseerumine ühe toote, mõnikord ühe tootesordi ja koguni tooteosa valmistamisele.»⁷

GOELRO plaan koostatigi üheaegselt nii rahvamajandusharude kui ka territoriaalses lõikes. Sellega pandi alus Venemaa majanduslikule rajoneerimisele, eri majanduspiirkondade arendamisele. Neid oli GOELRO plaanis kaheksa: Põhja-, Kesk-tööstuslik, Lõuna-, Volga-äärne, Uraali-, Lääne-Siberi-, Kaukaasia- ja Turkestani-piirkond.

V. I. Lenin oli seisukohal, et tsentraliseeritud haru- ja kohaliku territoriaalse printsiibi ühendamine annab võimaluse kehtestada kõige õigemad vastastikused seosed eri harude ja kesk- ning kohalike majandusorganite vahel. Niisuguse printsiibi rakendamine

³ Sealsamas, lk. 228.

⁴ V. I. Lenin, Aruanne Rahvakomissaride Nõukogu tegevuse kohta 22. detsembril VIII ülevenemaaline Nõukogude kongress 22.—29. detsembril 1920. Teosed, 31. kd., lk. 477.

⁵ В. И. Ленин, Некритическая критика. Полн. собр. соч., т. 3, lk. 620.

⁶ А. Прост, Эффективность территориальной организации производства. М., 1965, lk. 7.

⁷ Teosed, 3 kd., lk. 360.

majanduse juhtimisel looks kohalikele majandusorganitele teatud iseseisvuse majanduse arendamise mõningate probleemide lahendamisel.

VK(b)P üheksandal kongressil 1920. aastal esines V. I. Lenin Keskkomitee aruandega, kus ta peale Nõukogudemaale esiseisvate lähemate majanduslike ülesannete käsitles ka tööstuse juhtimise probleeme. Kongress pidas otstarbekaks ühendada natsionaliseeritud tööstuse juhtimise haruprintsiibi territoriaalse printsiibiga. Kongressi otsuses on märgitud: «Organisatsiooniline ülesanne on selles, et, säilitades ja arendades vertikaalset tsentralismi peavalitsuste liinis, ühendada see ettevõtete horisontaalse kaasalluvusega majandusrajoonide (minu sõrendus — V. T.) liinis, sest ühes rajoonis on mitmesuguste tööstusharude ja erineva majandusliku tähtsusega ettevõtted sunnitud tootima ühtedest ja samadest kohaliku tooraine, transpordivahendite, tööjõu jne. allikatest.»⁸

Uue või teise rahvakomissariaadi keskparaadi töö parendamiseks kõneldes rõhutas Lenin, et «ta peab abi saama kohapealt, altpoolt, väikese «terviku», kuid just «terviku», s. o. mitte ühe majapidamise, mitte ühe majandusharu, mitte ühe ettevõtte, vaid kas või väikese rajooni *kõigi majandussuhete kompleksi, kogu majanduskäibe kompleksi* (minu sõrendus — V. T.) eeskujulikust organiseerimisest.»⁹

V. I. Lenin suunas pidevalt partei-, nõukogude ja majandusorganeid sellele, et nad mitte ainult ise oma parteilise tegevusega ei võtaks osa majanduse ülesehitamisest, vaid kutsuksid selleks esile suuremat initsiatiivi kohapeal — kubermangudes; veel rohkem maakondades, veel rohkem valdades ja asulates.¹⁰

Lenini idee rakendada kohalikku initsiatiivi majandusküsimuste lahendamisel leidis poolehoidu ka VK(b)P kümnendal ülevenemaalisel konverentsil, kes nõudis kohapeal avalduva ettevõtlikkuse ja algatuse igakülgset toetamist ning arendamist. Konverentsi otsuses märgitakse: «Sisse seada keskasutuste eriline vastutus kohaliku initsiatiivi pidurdamise eest ja selle vähese toetamise eest.»¹¹ See tähendab, et majanduse oskusliku juhtimise puhul põimuvad lokaalsed huvid üldrahvalikega, muutuvad üleliidulise rahvamajanduse lahutamatuks osaks. Seepärast tuleb sellist negatiivset nähtust nagu «mestnitšestvo» rangelt eristada kohalikest initsiatiivist, mida on vaja igati arendada.

Kõige eredamalt ja efektiivsemalt ilmneb see põimumine rahvamajandusplaanide ühises koostamises kesk- ja kohalike organite poolt. Selline koostöö võimaldab koordineerida eri ministeeriumide tööd territoriaalsest aspektist, vaadelda rahvamajandust mitte ainult harude lõikes, s. o. «vertikaalselt», vaid ka territoriaalses lõikes ehk «horisontaalselt», ning õigesti lahendada tootlike jõudude ratsionaalse paigutamise probleeme tervikuna.

Kõige selle tulemuseks on Nõukogude Liidu rahvamajanduse kompleksne arendamine liiduvabariikides ja majandusrajoonides, millele, nagu eespool toodust nähtub, osutas suurt tähelepanu juba Lenin.

Majanduse kompleksse arendamise nõudele pöörati suurt tähelepanu ka NLKP Keskkomitee 1965. aasta septembripleenumil. Paljud sõnavõtjad rõhutasid vajadust hoolt kanda, et uus juhtimissüsteem tagaks majandusrajoonide kompleksse arenemise, nende materiaalsete ressursside ja tööjõu ratsionaalse kasutamise ning et säilitataks ja arendataks tootmisharudevahelisi ettevõtteid. Majandusrajoonides tekkinud erinevate harude vaheliste kasulike tootmisseoste rikkumist ei peetud lubatavaks.

Septembripleenumil esitatud seisukohti, mis käsitlesid tootmisharude järgi juhtimise printsiibi ja territoriaalse printsiibi ühendamise ja majanduse kompleksse arendamise küsimusi, arendati edasi NLKP XXIII kongressil, kelle otsuses märgitakse: «Ühiskondliku tootmise efektiivsuse suurendamise ülesannete täitmiseks on vaja veelgi parandada tootlike jõudude paigutust, komplekselt arendada ja spetsialiseerida liiduvabariikide ning majanduspiirkondade majandust, ulatuslikult kaasa tõmmata töövõimelisi elanikke

⁸ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tallinn, 1956, lk. 480.

⁹ V. I. Lenin, Toitlusmaksust. (Uue poliitika tähendus ja tingimused.) Teosed, 32. kd., lk. 332.

¹⁰ Sealsamas, lk. 330.

¹¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, lk. 574.

tootmistegevusse, õigesti ühendada territoriaalset planeerimist rahvamajanduse juhtimise tootmisprintsibiiga.»¹²

Nagu eespool toodust nähtub, tuginevad NLKP otsused rahvamajanduse juhtimise küsimustes täielikult V. I. Lenini poolt väljatöötatud juhtimisteooriale ning selle alusel sotsialistliku majanduse juhtimisel saavutatud praktilistele kogemustele.

Kuidas siis on suudetud rahvamajanduse arendamise praktikas rakendada partei poolt väljatöötatud nõudeid?

Tootmisharulise ning territoriaalse aspekti ühtsuse rakendamisel rahvamajanduse arendamisel ja juhtimisel

Nagu juba sissejuhatuses märgitud, on leninlikele põhimõtetele tuginev NSV Liidu rahvamajanduse arendamine ja juhtimine end kõigiti õigustanud. See käib ka teostamisel oleva majandusreformi kohta. Nelja aasta jooksul on majandusreformi ellurakendamisel tehtud palju ühiskondliku tootmise efektiivsuse suurendamiseks. Uue süsteemi rakendamine kõikides tööstusharudes, põllumajanduses, transpordis, materiaal-tehnilises varustamises ja kaubanduses on andnud kõigiti positiivseid tulemusi.

Neis NSV Liidu tööstusettevõtetes, mis esimestena läksid üle uuele süsteemile, kiirenes kogutoodangu kasvu tempo, kasvas tööviljakus, suurenes toodangu realiseerimine ja kasum, kiirenes käibevahendite ringlus ja paranes põhifondide kasutamine. Kahe aasta jooksul kasvas uuele süsteemile üleläänud ettevõtetel kasum 22,8% (NSV Liidus tervikuna 15,8%), tööviljakus suurenes 7,7% (kogu tööstuses 6,1%), toodangu juurdekasvust saadi tööviljakuse arvel 1967. aastal 74,1% (1965. aastal 67%).¹³

1969. aasta keskel oli uuele süsteemile üle viidud juba ligi 34 000 tööstusettevõtet, millede toodang moodustas NSV Liidu tööstuse kogutoodangust 80 ja kasum 90% tööstusest saadud kasumist. Tööstustoodangu maht suurenes eelmise aasta sama perioodiga võrreldes 8,3, tööviljakus 5,6 ja kasum 15%.¹⁴

See kiirendas liiduvabariikide ja majandusrajoonide majanduse arenemistempot ning elanikkonna elatustaseme tõusu.

«Reform ei ole veel lõpule viidud,» märkis L. Brežnev, «kuid tulemused, mis juba on saadud, on kõigiti lootustandvad. Meie majandus muutub dünaamilisemaks, suureneb tema efektiivsus, kiireneb teaduslik ja tehniline progress. Loodud võimas majanduslik potentsiaal annab ikka rohkem tagasi reaalsete tarbimisväärtuste näol.»¹⁵

NLKP Keskkomitee 1965. aasta septembripleenumi otsused ja NLKP XXIII kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1966—1970) plaani kohta seadsid ka Eesti NSV ette uued ülesanded. Nende kohaselt mindi vabariigis 1966. aastal üle tööstusliku tootmise tsentraliseeritud juhtimisele, seostades seda vastavalt võimalustele territoriaalse juhtimise printsibiiga. 1968. aasta lõpuks oli valdav osa vabariigi tööstusettevõtetest läinud üle tootmise planeerimise ja materiaalse stimuleerimise uuele korrale. Nende ettevõtete osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus oli 82 ja tööstusliku tootmispersonali osas 79%.¹⁶ Andmed näitavad, et uuele süsteemile üleläänud ettevõtete töötulemused on üldiselt edukad. 1967. aastal suurenes kogutoodangu kasvu tempo eelmise aastaga võrreldes 1%, sama kordus 1968. aastal 1967. aastaga võrreldes.¹⁷

¹² NLKP XXIII kongressi direktiivid rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani (1966—1970) kohta. Tallinn, 1966, lk. 47.

¹³ В. И в а н ч е н к о, Хозяйственная реформа и производительность труда. «Плановое хозяйство», 1969, № 1, lk. 53.

¹⁴ Задачи совершенствования планирования в условиях хозяйственной реформы. «Плановое хозяйство», 1969, № 9, lk. 79.

¹⁵ Л. И. Б р е ж н е в, Коммунистическое движение в полосу нового подъема. «Коммунист», 1969, № 11, lk. 13.

¹⁶ Eesti NSV rahvamajandus 1968. aastal. Statistiline Aastaraamat. Tallinn, 1969, lk. 68.

¹⁷ Sealsamas, lk. 55.

Selle tulemusena oli rahvatulu aastane keskmine juurdekasv tööstuses aastail 1966—1968 11,3% 10,7% vastu ajavahemikul 1961—1965.¹⁸

Kuid saavutuste kõrval esineb majandusreformi elluviimisel nagu ikka ka vastuolusid ja lünki, mis tulenevad majandusseaduste mittetäielikust tunnetamisest ning puudustest nende rakendamisel. Et selgitada, kuidas on suudetud realiseerida tootmisharulise ja territoriaalse printsiibi ühtsust vabariigi rahvamajanduse juhtimisel, vaatleme põgusalt meie tööstuse ametkondlikku alluvust.

Rahvamajanduse Nõukogu eksisteerimise ajal allus kogu vabariigi tööstus põlevkivi- ja keemiatööstuse, masinaehitus-, ehitusmaterjalide, metsa-, puidu- ja paberitööstuse, kergetööstuse ning toiduainete tööstuse valitsusele, seega siis kuuete ametkonnale. 1964. aastal võeti elektri- ja soojusenergia tootmine Rahvamajanduse Nõukogu alluvusest ära ja anti Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Energeetika ja Elektri-fitseerimise Peavalitsuse alluvusse, samuti eraldati kalatööstus ja ehitus koos ühe osa ehitusmaterjalide tööstusega. Kui siia lisada veel ETKVL ja mõned teised ametkonnad, nagu Eesti NSV Tervishoiu Ministeerium, Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium jne., kellele allus mõningaid tööstusettevõtteid, siis selgub, et vabariigi tööstust juhtiti kuni 15 ametkonna poolt.

Tänapäeval on vabariigi tööstus ametkondlikust alluvusest tingituna tugevasti killustunud. Juba kohapealseid ministeeriume ja muid ametkondi on arvukalt, lisaks sellele aga allub osa vabariigi tööstusettevõtetest otse üleliidulistele ministeeriumidele ja muudele mitmesugustele ametkondadele. Viimaste alluvuses olevad tööstusettevõtted on enamasti suured. Selliseid oli 1968. aastal vabariigis 58, s. o. 1/8 vabariigi iseseisval bilansil olevate tööstusettevõtete arvust, ja nad andsid 25,3% vabariigi tööstuse kogutoodangust. Kõige rohkem on üleliidulise alluvusega ettevõtteid kütusetööstuses — üle 85%, järgnevad keemiatööstus 60 ning masinaehitus ja metallitööstus 45%-ga. Ülejäänud ettevõtted alluvad siinsetele ministeeriumidele ja mitmesugustele ametkondadele, keda on kokku 20 ümber. Üleliidulisi ministeeriume ja muid ametkondi, kelle otseses alluvuses on vabariigi territooriumil paiknevaid tööstusettevõtteid, on sama palju. Seega allub vabariigi tööstus praegu ümmarguselt 40-le ametkonnale. Tootmispersonalit oli vabariigi tööstuses 1968. aastal 222 300 inimest.¹⁹ Seega on ühe ametkonna alluvuses keskmiselt üle 5500 töötaja, s. o. sama palju kui mõnes üleliidulise tähtsusega suuremas tehases või vabrikus. Seejuures allub üleliidulistele ametkondadele enamasti vaid üks ettevõte. Ametkondi, millele allub viis või rohkem ettevõtet, on väga vähe.

Nagu näeme, on vabariigi tööstusele iseloomulik ametkondlik killustatus eriti silmapaistev masinaehituses ja metallitööstuses, mis allub ligemale 15 mitmesugusele ametkonnale. Seega on meie vabariigis paikneval masinaehitus- ja metallitööstusel kui tööstusharul mittetäielikel andmetel vähemalt 15 planeerijat ja juhtijat, kes enamikus asuvad väljaspool vabariiki. Teistes tööstusharudes on olukord mõnevõrra parem, kuid isegi niisugune kompaktne tööstusharu nagu kalatööstus allub ikkagi mitmele ametkonnale (NSV Liidu Kalamajanduse Ministeerium, Kalurikolhooside Liit, ETKVL). On ilmne, et suur ametkondlik killustatus raskendab tunduvalt tööstusharu arenemise planeerimist ja tegelikku juhtimist, eriti siis, kui tööstusharus on palju selliseid «peremehi», kellele allub vabariigi territooriumil vaid 1—2 ettevõtet. Sel puhul ei ole otsustarbekas ega võimalik vabariigis luua mõnda üleliidulise ministeeriumi allorganit (näiteks tootmiskoondist), vaid ettevõtet tuleb juhtida n.-õ. kaugjuhtimise korras, otse ministeeriumist. Eesti NSV osas tähendab see praktiliselt mitmekümne tööstusettevõtte igapäevast juhtimist ümmarguselt 1000 kilomeetri tagant, sest NSV Liidu ministeeriumid asuvad eranditult Moskvas.

Asudes vaatlema selle nähtuse teist, s. o. territoriaalset külge, seda, kuidas tööstuse ametkondlik killustatus mõjustab majanduse territoriaalset organiseerimist, tootmisharulise ja territoriaalse juhtimise aspekti ühtsust, märgime, et seda probleemi on vabariigis seni üldiselt vähe käsitletud ning sedagi peamiselt tootlike jõudude paigutuse seisus-

¹⁸ Sealsamas, lk. 33.

¹⁹ Sealsamas, lk. 162.

kohalt.²⁰ Selle küsimusega tegelemine aga on vägagi vajalik, sest nagu näitab praktika, langeb majanduse ühekülgisel (s. o. kas peamiselt harulisest või territoriaalsest juhtimisprintsibiist lähtuval) arendamisel vaatlusväljast välja kas tootmisharu terviklikkus või osa selle territooriumi ja selle majanduskompleksi huvisid ning vajadusi, kus leiab aset tootmine, mingisugune majanduslik protsess. Majanduse arendamisel võivad sellest tekkida nii harudevahelised kui ka territoriaalsed disproportsioonid. Ja niisuguseid disproportsioone meie vabariigis esineb. Nii paikneb vabariigi tööstusest rohkem kui 90% linnades, peamiselt suuremates. Kuue vabariikliku alluvusega linna (Tallinna, Kohtla-Järve, Narva, Pärnu, Sillamäe ja Tartu) osatähtsus vabariigi tööstuse kogutoodangus oli 1966. aastal ligi 80%. Suuremates linnades on arvukalt tööstusettevõtteid. Nii näiteks oli 1966. aastal Tartus 24 iseseisval bilansil olevat tööstusettevõtet,²¹ mis allusid ligi 20-le ametkonnale, sealhulgas 4-le üleliidulisele.

Vastavalt eeskirjadele ja väljakujunenud praktikale ei ole üleliidulise ja vabariikliku alluvusega ettevõtted ning asutused (see kehtib nii tööstuslike kui ka teiste rahvamajandusharude kohta) kohustatud oma plaane ja kavatsusi kooskõlastama linna (rajooni) täitevkomiteega. See tähendab, et linna (rajooni) vastavatel asutustel, kes on kohustatud vastutama antud territooriumi majanduse arendamise eest, ei ole piisavalt informatsiooni, rääkimata praktilistest võimalustest rahvamajanduse võimalikult ratsionaalseks ja kompleksseks arendamiseks ning elanikkonna materiaalse heaolu ja kultuurilise teenindamise parendamiseks.

Väga õpetlikud on 1968. aasta aprillis Tartu Linna Täitevkomitee juurde moodustatud Tartu materiaalse ja tehnilise baasi uurimise nõukogu töö senised tulemused, kelle ülesandeks on muu hulgas ka linna majanduse planeerimise teaduslik ja meetodiline juhendamine. Järgnevas viisaastakuks (1971—1975) kavandatud ehitustööde mahuga tutvudes tegi nõukogu kindlaks, et see ületab linna tööjõu ressursid ning et praegu esinev tööjõu suur defitsiit linnas jääb püsima ka järgnevatel aastatel. Seetõttu ei ole võimalik olukorda nimetamisväärselt parendada ka teenindussfääris. Oma töö esialgsete tulemuste põhjal jõudis nõukogu järgmistele olulisematele järeldustele: 1) kuigi Tartus on palju asutusi ja ettevõtteid, mis ei allu linnanõukogule, vaid on ministeeriumide otsealluvuses, ei tohiks nad ignoreerida fakti, et linna majandus moodustab omaette terviku; 2) kui iga asutus ja ettevõtte taotleb oma ministeeriumi kaudu oma tegevuse ekstensiivset laiendamist, hoolimata sellest, milline olukord kujuneb linnas tervikuna, tekivad disproportsioonid, mille all kannatavad kõik; 3) tuleb piirata tööstuse ekstensiivset laiendamist, kuna see rajaneb töötajate arvu suurendamisel; 4) oleks otstarbekas, kui selliste suurte küsimuste arutamisel, nagu seda on järjekordne viisaastaku plaan, võtaks osa laiem üldsus.²²

Seoses sellega on huvipakkuv meenutada mõningaid Tartu Linna TSN Täitevkomitee esimehe seisukohti. Ta märgib, et täitevkomitee töötingimused on viimasel ajal raskesti muutunud. «Tahaksime linna arendada komplekselt (minu sõnenduses — V. T.), rakendada kaasaegset teaduslikku planeerimist..., aga mõningad ametkondlikud barjäärid takistavad. Täitevkomitee ei saa alati linna planeerimisel vajalikku sõna öelda.... Planeerimisel arvestavad ministeeriumid meie taotlusi vähe.... Ametkondlikkusest saavad alguse kõik meie suuremad mured. Võitlust linna kompleksse väljaehitamise eest ei tohi me hetkekski soikuda lasta.»²³

Eesti NSV Riiklik Plaanikomitee pidas Tartu materiaalse ja tehnilise baasi uurimise nõukogu ettepanekud kõigiti otstarbekaks. Ühtlasi pidas ta kõigiti teravitavaks, et eri ametkondade tähelepanu juhiti linna majanduse kompleksse arendamise vajadusele ning linna partei ja nõukogu organite (sealhulgas ka linna plaanikomisjoni) juhtivale osale (minu sõnenduses — V. T.) eri rahvamajandusharude

²⁰ V. Tarmisto, Mõningatest tööstuse territoriaalsetest proportsioonidest Eesti NSV-s. Majandusteadus ja rahvamajandus. Aastaraamat 1966. Tallinn, 1967.

²¹ Eesti NSV nõukogude võimu aastail. Lühike statistiline kogumik. Tallinn, 1967, lk. 197.

²² Vt. «Edasi» 11. dets. 1968.

²³ «Edasi» 6. märtsil 1969.

proportsionaalsel arendamisel ja vastastikuste seoste koordineerimisel kooskõlas rahvamajandusplaani ülesannetega. Ühtlasi kriipsutas Plaanikomitee alla, et see soodustab majanduse kompleksset arendamist.²⁴

Rahvamajanduse edukas juhtimine nõuab eelkõige kohapealse olukorra konkreetset uurimist ning saadud tulemuste alusel tegevusviisi kindlaksmääramist, mis nõutava efekti tagab minimaalsete kuludega. On ilmne, et tööstuse juhtimine haruprintsiibi alusel viib soovitud tulemustele ainult sel puhul, kui seda ka praktikas tihedalt seostatakse tööstuse ja rahvamajanduse territoriaalse juhtimisega. V. I. Lenin ütleb: «Vähem intelligentlikku ja bürokraatlikku upsakust, rohkem selle uurimist, mida annavad meile keskuses ja kohapeal praktilised kogemused (minu sõrendus — V. T.), ning selle uurimist, mida teadus on meile juba andnud.»²⁵

Analoogilised puudused esinevad ka NSV Liidu teistes liiduvabariikides ja majandusrajoonides. Nii näiteks paigutati kitsastest haruhuvidest lähtudes mõned aastad tagasi Volgamaal alumiiniumitehas NLKP XXII Kongressi nimelise Volgogradi hüdroelektrijaama lähedale ning arendati energiamahukaid keemiatööstuse harusid Taga-Kaukaasias, hoolimata defitsiidist nende piirkondade kütuse- ja energiabilansis. See viis kalli juurdeveetava kütuse tarbimise järsule suurenemisele neis piirkondades.²⁶

Kuid eri haru huvid võivad vastuollu sattuda rahvamajanduse huvidega mitte ainult tooraine-, kütuse- ja energiavarude, vaid ka tööjõuressursside, veevarude, teede jne. kasutamisel. Energiamahukate tootmisharude kontsentreerimine ja forsseeritud arendamine NSV Liidu Euroopa-osas ning Uraalides tõi endaga kaasa vajaduse vedada suurtes kogustes kütust sisse idarajoonidest. Ainuüksi kütuse veoks Eurcopa-ossa ja Uraalidesse kulutatakse igal aastal ligikaudu 300 milj. rubla.²⁷

Kaug-Ida majanduse arendamisel on ministeeriumide poolt vastuvõetud otsuseid, millega rikutakse eksisteerivaid majandusrajooniseseid, eriti harudevahelisi tootmisseoseid. Näiteks treipingi lõiketerade tootmise kitsastest ametkondlikest huvidest lähtuva planeerimise tõttu pidid Kaug-Ida masina- ja remonditehased neid 1966.—1967. aastal hankima 82-lt mitmesuguselt tehaseilt, mis asusid kuni 8000, isegi 10 000 kilomeetri kaugusel. See sundis kohalikke tehaseid hakkama lõiketerasid tootma n.-ö. isetegevuslikus korras, mistõttu terade kvaliteet jäi arusaadavalt madalaks, omahind aga kujunes kõrgeks. Rahvamajandusele tekitati kõige sellega märkimisväärset kahju. Hoolimata valitsuse otsusest suurendada kultuur-, elukondlike ja koduses majapidamises vajalike kaupade tootmist Kaug-Idas, vähendasid mitmesugustele üleliidulistele ametkondadele alluvad ettevõtted nende tootmist või hoopis lõpetasid selle. Elanikkond sai neid kaupu vähem ligi miljoni rubla väärtuses.²⁸

Ukrainas allub tööstus tänapäeval 130 ministeeriumile ja muule ametkonnale.²⁹ Kompleksne planeerimine, ka territoriaalselt, oleks siin eriti vajalik. Kuid nagu väidavad I. Starovoitenko ja F. Hiljuk, ei saa kompleksset rahvamajanduse plaani praktiliselt koostada, sest üleliidulised ministeeriumid ei esita liiduvabariikidele kõiki vajalikke materjale ja aeg, mis jääkski liiduvabariigi ning kohalikele plaaniorganitele nende läbitöötamiseks, on vägagi piiratud. Seetõttu ei saagi kompleksplaani olla «tegevusjuhendiks», ta on vaid «ajalooline dokument», mis orienteerib majandusteadlasi ja majandusmehi mõnedele «ajutiselt kindlaksmääratud näitajatele».³⁰

Puudusi majanduse kompleksel arendamisel ja tööjõuressursside kasutamisel esineb ka Ida-Kasahstani oblastis, mille majanduses domineerib värviline metallurgia. Ülemääraselt tsentraliseeritud majandusharulise planeerimise tõttu pole siin olnud võimalik

²⁴ «Edasi» 8. veebr. 1969.

²⁵ V. I. Lenin, Ühtsest majandusplaaniast, Teosed, 32. kd., lk. 124.

²⁶ А. Е. Пробст, Методологические проблемы размещения производства в СССР. Экономические проблемы размещения производительных сил СССР. М., 1969, lk. 15.

²⁷ С. Токарев, Территориальное планирование в новых условиях. «Плановое хозяйство», 1966, № 5, lk. 16.

²⁸ Н. И. Николаев, Н. М. Сингур, Перспективы развития экономики Дальнего Востока. Хабаровск, 1968, lk. 97.

²⁹ И. Старовоитенко, Ф. Хилюк, Вопросы организации территориального планирования и размещения производства. «Вопросы экономики», 1968, № 7, lk. 26.

³⁰ Sealsamas, lk. 28.

arendada kergetööstust, mistõttu käesoleval ajal on seal 18-st kergetööstuse allharust esindatud vaid üks — õmblustööstus, mille osatähtsus oblasti tööstuse kogutoodangus on vaid 0,2%.³¹ Selle tagajärjeks on ka tööjõuresursside ebaühtlane rakendamine ühiskondlikku tootmisse. Ida-Kasahstani oblastis, kus esineb ilmne disproportsioon raske- ja kergetööstuse arendamisel, on töövõimelise elanikkonna ühiskondlikku tootmisse rakendus ligi kaks korda väiksem kui NSV Liidus keskmiselt.

Analoogilisi fakte esineb ka teistes liiduvabariikides ja majandusrajoonides. See kõneleb sellest, et rahvamajanduse arendamise ja juhtimise majandusharulise ning territoriaalse aspekti ühtsuse ellurakendamisel, hoolimata majandusreformi üldiselt kõigiti positiivsest mõjust NSV Liidu majanduse arenemisele, esineb eeskätt kohtadel, s. o. liiduvabariikide ja majandusrajoonide majanduses, veel olulisi puudusi. Tagasimõju korras aga kannatab nende puuduste all ka vastava tööstusharu arenemine, selle ökonomika üleliidulises ulatuses. Nende puuduste süvenemisel võivad nad tagasikiskuvat mõju avaldada kogu NSV Liidu majanduse arenemisele.

Järeldusi ja ettepanekuid

Nelja aasta jooksul, mil majandusreformi teostatakse, on tööstuse tsentraliseeritud juhtimist rakendades tootmisharude arendamisel saavutatud olulist edu. Järjekindlalt viiakse ellu tehnikapoliitikat, juurutatakse tootmisse teaduse ja tehnika uusimaid saavutusi, parandatakse tootmise majanduslikke näitajaid ning toodangu kvaliteeti.

Kuid sellega pole veel kaugeltki lahendatud rahvamajanduse, eriti selle territoriaalse juhtimise ülesanded. Liiduvabariikide ja majandusrajoonide tööjõuresursside ning loodusvarade kasutamine, tootmisharudevaheline koostöö, linnade ja tööstusolmede ratsionaalne arendamine ning veel hulk teisi tootlike jõudude kompleksse territoriaalse organiseerimise probleeme on siiani jäänud olulises osas paratamatult välja üksikute tööstusharude huvi orbiidist ja ootavad alles lahendamist.

Nagu näeme, põhjustab nii tootmisharuliste kui ka territoriaalsete õigete disproportsioonide rikkumine majanduse arendamisel ja juhtimisel suurt rahvamajanduslikku kahju. Kui majanduse arendamisel ja juhtimisel osutatakse territoriaalsele printsiibile liigset tähelepanu, hakkab kannatama majandusharude arendamine. Või vastupidi, kui ülemäärast rõhku pannakse haru arendamisele, viib see paratamatult territoriaalsete disproportsioonide tekkimisele majanduses ja järelikult pidurdab samuti tootlike jõudude arenemist, tekitades rahvamajandusele kahju.

Seejuures tuleb silmas pidada, et ei ole ka õige vastandada rahvamajanduse juhtimise, samuti planeerimise harulist ja territoriaalset printsiipi ning püüda kindlaks määrata nende kummagi oma probleemide ringi, lähtudes põhimõttest, et tähtsamaid harusid tuleb planeerida ja juhtida keskusest, vähemtähtsaid, nn. kohalikke, aga kohtadelt — vabariikidest. Vajalikuks osutub tegelikult nii üks kui teine, sest tegemist on ühtse dialektilise nähtusega, mida tuleb õigesti mõista ja praktikas kasutada.

Praegu ei saa kaugeltki veel kõnelda tootmisharulise ja territoriaalse aspekti täielikust ühtsusest NSV Liidu rahvamajanduse arendamisel ning juhtimisel. Nagu eespool nägime, esineb siin koguni teatud ebakõlasid, mis kahjustavad rahvamajandust, eriti regionaalset. Tsentraliseeritud tootmisharulise juhtimisega liialdamise tagajärjel kannatavad eeskätt väikesed liiduvabariigid ja majandusrajoonid. Vähem häirivalt mõjub tootmise killustatus arvukate ametkondade vahel suurteil territooriumidel (suured liiduvabariigid, majandusrajoonid), kus ettevõtete küllalt suure arvu tõttu on kohapeal otstarbekas ja võimalik luua üleliiduliste ministeeriumide territoriaalseid juhtimisorganeid (tootmis-kondisi) vastavalt ettevõtete spetsialiseerumisele. Väikestel territooriumidel, nagu seda on ka Eesti NSV, aga selline võimalus puudub. Ametkondliku killustatuse tõttu võib pihustuda nende tööstus juhtimise seisukohalt niivõrd, et peaaegu iga suurem ettevõtte allub ise

³¹ И. О. Омаров, В сферах действия отраслевого и территориального планирования в новых условиях. Некоторые проблемы развития экономики и социалистического хозяйствования. Алма-Ата, 1968, lk. 28.

ametkonnale. See võib viia rajoonisest tootmisseoste lagunemisele; liiduvabariikide ja majandusrajoonide majandus lakkab niisugusel korral olemast tootmisharude orgaaniline summa ja muutub nende mehhaaniliseks summaks. Niisugusel korral ei saa täisväärtuslikust tootmiskompleksist antud territooriumil nii planeerimise kui ka juhtimise seisukohalt enam juttugi olla.

Veelgi rohkem kannatavad ametkondliku killustatuse all linnade ja tööstussõlmede tootmiskompleksid, kus majanduse kui terviku juhtimisel esinevad sageli ülepääsmatud raskused. Tegelikult puudub linnade ja muude väiksemate territooriumide majanduskompleksil täieõiguslik ja konkreetne peremees. See loob aga pinna vastutamatuselle, kuna puudub see, kes vastutaks mingi linna või tööstussõlme majanduse tervikliku arendamise eest.

Meie arvates tuleks igati suurendada territoriaalset vastutust majanduse arendamise eest vastavalt Lenini õpetusele tootmisharulise ja territoriaalse juhtimise sünteesist. Eriti tuleks territoriaalset vastutust tugevdada majanduse kui terviku arengu eest sellistes majanduse kontsentratsiooni kohtades, nagu seda on linnad, tööstusrajoonid ja -sõlmed, sest neis mõjuvad vead ja puudused majanduse arendamisel eriti negatiivselt ka elanikkonna materiaalsele heolule ja kultuurilisele teenindamisele. Territoriaalse juhtimise parendamiseks tuleks suurendada kohalike organite vastavaid õigusi ja luua neile sellekohased vajalikud võimalused.

Ametkondliku killustatuse ja tootmise juhtimise ülemäärase tsentraliseerimise mõju majanduse arenemisele sõltub ka antud territooriumi majandusliku kompleksi keerukusest. Meie arvates on suhteliselt lihtsa, väljakujunemata majandusliku kompleksiga territooriumidel majanduse juhtimine ka ametkondliku killustatuse puhul kaugelt lihtsam kui arenenud, keerulise majanduskompleksiga territooriumidel, nagu seda on näiteks nn. vanad tööstuspiirkonnad, millede hulka kuuluvad ka Eesti ja Läti. Seetõttu on NSV Liidu eri piirkonnad majanduse juhtimise seisukohalt erinevas olukorras, mida siiani vastava juhtimisaparaadi loomisel ei ole vajalikult arvestatud. Et seda puudust korvata, tuleks liiduvabariikide, kraide, oblastite ja teiste administratiiv-majanduslike üksuste majanduse juhtimise aparaat moodustada kesketest plaani- ja juhtimisorganitest alates kuni kohalike plaani- ja juhtimisorganiteni rangelt diferentseeritult, s. o. kooskõlas kohalike tingimuste ja vajadustega. Niisugustes administratiiv-majanduslike üksustes näiteks, kus on tegemist keerulise majanduskompleksiga ja suurte vabariigi (rajooni)-siseste territoriaal-majanduslike erinevustega, tuleks eriti välja arendada plaaniorganite territoriaalse planeerimise osakonnad, samuti kohapealsed majanduse territoriaalse juhtimise institutsioonid.

Siinkohal tuleks veel kord alla kriipsutada, et rahvamajanduse territoriaalsele planeerimisele osutatakse liiduvabariikides ja majandusrajoonides veel lubamatult vähe tähelepanu, rääkimata rajooniplaneerimise skeemide ning projektide koostamisest vabariikide, oblastite ja muude piirkondade kohta. Tuleks soovitada ka teistel vabariigi suurematel linnadel (rajoonidel) järgida Tartu algatust ning vajaduse korral luua mingi organ (nõukogu), kelle ülesandeks on ühiskondlikus korras aidata lahendada linna (rajooni) majanduse planeerimise ja juhtimise kompleksseid probleeme. Kuid arusaadavalt on niisuguse abistava organi loomine siiski ajutine nähtus. Küsimus seisab peamiselt ikkagi selles, et rahvamajanduse arendamisel tuleb senisest kaugelt suurem rõhk asetada territoriaalsele aspektile, sest praegu, mil rahvamajanduse arendamisel ja juhtimisel on tegemist tootmisharu ülivõimsa primaadiga, ei saa veel kõnelda tootmisharulise ja territoriaalse aspekti tõelisest ühtsusest. Ometi on see rahvamajanduse harmoonilise ning proportsionaalse arendamise üheks tähtsamaks eeltingimuseks.

Et saavutada V. I. Lenini juhtimisteooria alusel ühiskondliku tootmise efektiivsuse tunduvat suurenemist, tuleb palju järjekindlamalt ellu viia majandusreformi printsiipi ja täpsustada nende üksikuid elemente. See nõuab arvukate suurte teaduslike, praktiliste ja organisatsiooniliste probleemide kõige kiiremat lahendamist.

В. ТАРМИСТО

ЕДИНСТВО ОТРАСЛЕВОГО И ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО АСПЕКТОВ ПРИ УПРАВЛЕНИИ И РАЗВИТИИ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА

Резюме

В условиях перехода к управлению народным хозяйством СССР по отраслевому принципу необходимо уделять значительно большее, чем до сих пор, внимание территориальным проблемам развития производительных сил, а также комплексному развитию союзных республик и экономических районов. В. И. Ленин рассматривал единство отраслевого и территориального аспектов как одно из наиболее существенных требований, от соблюдения которого зависит в большой мере эффективность общественного производства.

В настоящее время еще нельзя говорить о полном осуществлении этого ленинского принципа. Наблюдаются ведомственная раздробленность производства и излишняя централизованность в области отраслевого управления производством. Особенно отрицательно это сказывается на экономике небольших союзных республик и экономических районов, в том числе и Эстонской ССР, где ведомственная раздробленность производства может повлечь за собой ослабление внутриреспубликанских (районных) производственных связей. В связи с этим хозяйство небольшой союзной республики (экономического района) может перестать быть органической суммой отраслей производства и превратиться в их механическую сумму, что представляет собой значительное препятствие на пути комплексного развития хозяйства республики (экономических районов).

Данное положение, по ленинской теории управления, требует повышения территориальной ответственности за развитие экономики в виде синтеза отраслевого и территориального управления производством. В связи с тем, что хозяйства республик и экономических районов СССР различны по уровню развития, структуре и степени комплексности, аппарат планирования и управления у них должен создаваться дифференцированно. На территориях, отличающихся сложным экономическим комплексом или значительными внутриреспубликанскими (районными) различиями в экономике, следует уделять особое внимание повышению роли органов и учреждений территориального планирования народного хозяйства и управления. Наряду с этим необходимо расширить права, а следовательно, и повысить территориальную ответственность местных органов (например, рай- и горисполкомов) при комплексном управлении народным хозяйством.

*Институт экономики
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
14/X 1969

V. TARMISTO

THE UNITY OF THE BRANCH AND TERRITORIAL ASPECTS IN THE MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

Summary

Under the conditions of the transition to the management of the national economy of the USSR according to the branch principle, far greater attention than hereto must be paid to the territorial problems of the development of productive forces as well as to the complex development of the Union republics and economic regions of the Soviet Union. V. Lenin regarded the unity of the branch and territorial aspects as one of the most essential requirements, the observance of which affects the efficiency of social production to a very considerable extent.

At the present time, that principle of V. Lenin has not been fully carried into life as yet. There is still a certain scattered management of production effected by numerous administrations as well as a superfluous degree of centralization in the management of some branches of production. This has exerted a particularly negative effect on the national economy of the minor Union republics and economic regions, including Soviet Estonia, where the scattered management of production may lead to a weakening of the intra-republican (regional) economic relations. In that connection, the national economy of a small Union republic (resp. economic region) might cease to represent an organic sum total of branches of production, turning into their mechanic sum, which circumstance would considerably impede the complex development of the national economy of the republic (or economic region) concerned.

The present situation, in harmony with the principles of Lenin's theory of management, stipulates a reinforcement of the territorial responsibility for the development of national economy as a synthesis of the branch and territorial managements of production. Owing to the fact that the national economies of the republics and economic regions of the USSR differ from each other in the stage of their development, as well as in their structure and degree of complexity, the apparatus for their planning and management must be likewise created in a differentiated manner. On territories representing an intricate economic complex or revealing considerable intra-republican (resp. intra-regional) differences in national economy, it is of prime importance to reinforce the role of the organs and establishments responsible for the territorial planning and management of national economy. Simultaneously, in the case of a complex management of national economy, the rights, and consequently also the territorial responsibility of the local administrative organs must be extended.

Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of Economics

Received
Oct. 14, 1969